

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Георги Петков Близнашки, д. н., преподавател по конституционно право в Юридически факултет на СУ „Свети Климент Охридски“, определен за член на научно жури със Заповед № 3-РК-197 от 24.06.2021 г. на Ректора на Нов български университет,

върху научните трудове, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност доцент, по професионално направление 3.6. Право (Конституционно право), обявен от Нов български университет в Държавен вестник брой 41 от 18.05.2021 г., с кандидат гл. ас. д-р Деяна Димитрова Марчева.

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Нов български университет

Д-р Деяна Марчева е представила за участие в конкурса документи, от които е видно, че тя изпълнява изискванията към научната и преподавателската дейност за заемане на академичната длъжност „доцент“ по чл. 24, ал. 1 от Закона за развитие на академичния състав в Република България и на чл. 58, ал. 1 от Наредбата за развитие на академичния състав в НБУ, включително:

- придобила е образователна и научна степен „доктор“ по право в СУ „Св. Климент Охридски“;
- заемала е длъжността главен асистент в НБУ повече от две години (от април 2016 г. до днес);
- представила е монографичен труд със заглавие „Конституционният принцип на правовата държава“, публикуван от Издателството на НБУ през 2021 г., който не повтаря представените публикации за придобиване на докторска степен;
- отговаря на минималните национални изисквания за заемане на академична длъжност доцент по право;
- няма доказано по законоустановения ред плагиатство в научните трудове;
- отговаря на допълнителните условия на НБУ по Наредбата за развитие на академичния състав в НБУ.

От таблицата за индивидуална оценка на кандидата е видно, че по някои показатели тя събира много повече точки от минимално изискуемите – например, 205 точки (при

минимум 100 точки) за статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (показател Г.7.).

Научната и преподавателската дейност на гл. ас. д-р Деяна Марчева напълно съответства на минималните национални изисквания и на изискванията на Нов български университет за заемане длъжността доцент по право.

II. Изследователска дейност и резултати

1. *Оценка на монографичния труд, включително оценка на научните и научно-приложните приноси на автора.*

Монографичният труд „Конституционният принцип на правовата държава“ е в обем от 429 страници. Структурно е организиран в предговор, въведение, четири глави, заключение, библиография, резюме и съдържание на английски език. Съдържа 1376 бележки под линия с препратки към голям брой източници на няколко език.

Целите, методологията и структурата на монографията са изяснени в предговора, въведението и в края на първа глава. Изходната точка на авторката е, че има проблем с конституционния принцип на правовата държава в България. Самата тя допълнително го проблематизира като извежда на преден план сред целите си необходимостта да се изработи критическа нагласа на юристите към принципа. Такава една задача изглежда амбициозна и трудно осъществима предвид липсата на достатъчно опит, традиция и съответна методология в българската конституционноправни литература. Рисковано е критическата нагласа към един конституционен принцип да не мобилизира разрушителна енергия, която да подкопае баланса на ценности в действащата конституция.

Прави впечатление внимателният начин, по който е приложена методологията на Мишел Фуко. Авторката акцентира върху неговата идея, че критиката срещу управлението и подчинението „по същността си е юридическа“, защото означава да се издигат универсалните и неотменими права. Такова едно заключение в никакъв случай не е безспорно, защото издигането на основните права като акт срещу властта в началото си винаги е политически акт и политическа по същността си критика. Изследователката, която иначе е склонна да оглежда от множество ъгли идеите и тезите, които обсъжда, в този случай пропуска да постави въпроси пред самия Фуко. Независимо от това обаче следва да се отбележи, че д-р Марчева последователно прилага избраната методология и научна практика. С нея се обяснява и необичайната структура на монографията, в която предпоследната глава е посветена на Древна Гърция, а последната – на нацистка Германия. Историческите картини нямат за цел да проследяват развитието на идеите за господство на правото, а да реконструират условията, в които е възможен техният генезис, и

обстоятелствата, които водят до тяхното унищожаване. Като цяло монографията прилага иновативен подход към осмисляне на принципа на правовата държава в конституционноправен контекст, който има силно въздействие върху читателя.

Монографията систематизира достиженията и приносите на правната ни литература по темата за правовата държава както след Освобождението при действието на Търновската конституция, така и след приемането на конституцията от 1991 г. Авторката обобщава и двата основни прочита на принципа в чл. 4, ал. 1 КРБ – като принцип на законност или като принцип на правовата държава, и правдиво представя напрежението по този въпрос в конституционното право през 90-те години на ХХ век.

Научен принос на монографичния труд представлява анализа на принципа на социалистическа законност по социалистическите конституции от 1947 г. и 1971 г. и неговото отграничаване от принципа на правовата държава по чл. 4, ал. 1 КРБ. Авторката задълбочено е проучила, систематизирала и анализирала много на брой учебници, монографии, статии, сборници и др. в периода от 1944 г. и 1989 г., за да представи идеологията, научния апарат и фазите на социалистическата законност. Ценно е очертаването на пътя, по който след 1944 г. първоначално се отрича правовата държава като „буржоазна законност“, а десетилетия по-късно в хода на преустройството от средата на 80-те години на ХХ век се стига до научно-политическия хибрид „социалистическа правова държава“. Следва да се отбележи, че д-р Марчева поставя точно определени акценти в анализа на марксистката идеология и научен метод, за да открие онези аспекти на социалистическата законност, които нямат място днес, и според нея „задушават“ новия принцип на правовата държава. Така обаче незапознатият читател може остане с изкривена представа за марксизма, който също възниква като критика срещу властта и също издига основните права и свободи срещу потисничеството. Ето защо смятам, че критическият проект би спечелил и от едно допълнително сравнение между фукоянската и марксистката критика срещу властта и ролята на неотменимите права в тях. Във всички случаи с монографията се отваря поле за нови дебати за приносите и ограниченията на различните идеологии и методологии и тяхното проявление в конституционните практики.

За всички нас, които в продължение на години изследваме идеите и институциите на Атинската демокрация и тяхното значение за съвременния конституционализъм, глава трета не би трябвало да крие изненади. Тук обаче за първи път са представени на български език части от съдебни и политически речи на най-известните древногръцки оратори Демостен, Есхин и др., в които се съдържат ключови идеи за правото и правосъдието в полиса. Мобилизирана е богата научна литература и разнообразни източници - каменни надписи, проза и поезия, философски съчинения, съдебни речи. Д-р Марчева има способността да обработва значителен брой източници и да откроява важни идеи в тях и да

ги подрежда и обобщава за целите на своите търсения.

В последната глава на монографията през дебатите за Rechtsstaat в нацистка Германия 1933-1936 г. са представени възгледите за държавата и правото на юристите-националсоциалисти – и общите им позиции, и индивидуалните нюанси. Това е първото подобно изследване в конституционноправната ни литература. Авторката обстойно анализира разбиранията на основните участници в дебатите, които са групирани около двама известни опоненти в немската правна наука по това време – Карл Шмит и Ото Кьолройтер. Разгледани са злоупотребите с понятието за право в нацистките дебати за Rechtsstaat и опитите за конструкция на „национална“ и „националсоциалистическа“ правова държава. В хода на анализа д-р Марчева засяга проблемите в революционните конституции, която е тема с потенциал и за по-нататъшно изследване както става ясно и от заключението на монографията.

В заключението заслужава да бъде открито тезата на Деяна Марчева, че днес не е достатъчно правовата държава да се свежда до сбор от формални и материални елементи, защото публичната власт усложнява своите институции и възможности за заобикаляне на ограниченията на правото. Това е заявка за бъдещите насоки в изследването на проблематиката на конституционния принцип на правовата държава.

Изложените по-горе критични бележки към труда не подценяват неговата стойност и значение и касаят лични предпочитания към избора на научен метод и възгледи. Оценявам положително монографията „Конституционният принцип на правовата държава“ (2021 г.) и смятам, че тя ще заеме достойно място в правната ни литература.

2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации.

В конкурса кандидатът гл. ас. д-р Деяна Марчева е представила 21 статии и доклади, публикувани в периода 2013-2021 г. в научно рецензирани колективни томове и списания. От тях е видно, че нейните научни интереси да изследва правовата държава се проявяват в публикации още от 2016 г. – Марчева, Д. Граници на прокурорския надзор върху администрацията в правовата държава. – В: сборник „Законът на правото или правото на закона“, Национална конференция от 20 ноември 2015 г., С.: НБУ, 2016, 194-210.

Трайна линия в научната работа на д-р Марчева е темата за правата на човека. Принос към възможните обяснения на тяхната история се открива в статията „Към изобретяването на човешките права“, Годишник 2017 на департамент „Право“ на НБУ. С.: НБУ, 2018, 310-331. В нея е представена и анализирана културологичната концепция на историчката Лин Хънт, според която човешките права не са плод само на революциите, а на сходния опит, преживявания и идеи в културните практики през XVIII век на множество хора с различни национални и социални идентичности. Основната теза тук е, че

генеалогията на човешките права не може да се търси вътре в правната система, за която съдебните изтезания са били неоспорима норма и практика в епохата на Просвещението. В този смисъл правото е било неспособно самостоятелно да роди концепцията за човешките права.

Акцентът върху културологичните аспекти на конституционните въпроси е трайна характеристика на научните търсения на д-р Деяна Марчева. Тя е експлицитно заявена и в още две нейни статии от 2017 г.:

- „Към „Юридическото въображение“ на Джеймс Бойд Уайт (Защо има смисъл от право и литература), сп. „Следва“, 2017, бр. 35, 26-37;
- „Социалистическото равноправие на жените“, Годишник 2016 на департамент „Право“ на НБУ. С.: НБУ, 2017, 260-278.

В първата авторката обосновава ползите от интердисциплинарните изследвания „право и литература“ като представя идеите на родоначалника на тази област Джеймс Бойд Уайт в неговата книга „Юридическото въображение“ от 1973 г. Този подход се прилага от д-р Марчева в статията „Социалистическото равноправие на жените“, което е проблематизирано чрез анализ на напрежението между нормите и фактите по отношение на две основни женски фигури – майката и проститутката, обект на разнообразни политики в периода 1944-1989 г. Авторката изследва фактичността чрез разнообразни източници – статистика, мемоари, литературни произведения („Задочни репортажи“ на Георги Марков) и така разкрива как тоталитарната държава се раздвоява между официалното и неофициалното.

Съчиненията на д-р Деяна Марчева разкриват нейната убеденост в потенциала на интердисциплинарните изследвания да обогатяват и уплътняват анализа на конституционноправната проблематика.

3. Цитиране от други автори.

В справката-самооценка са конкретно посочени и удостоверени 26 цитирания на статии на Деяна Марчева в монографии и колективни томове с научно рецензиране на български и английски език. С тях тя събира 260 точки (при минимум 50 точки) по показател Д12 от таблицата за индивидуална оценка. С това кандидатът далеч надхвърля минималните национални изисквания за цитиране от други автори.

III. Учебна и преподавателска дейност

Д-р Деяна Марчева изпълнява по всички показатели нормативните изисквания и критериите на Нов български университет за учебна и преподавателска дейност на кандидатите за академична длъжност „доцент“. Тя е назначена като асистент в НБУ през

ноември 2014 г. След конкурс през април 2016 г. тя заема длъжността главен асистент като води упражнения по конституционно право и лекции по сравнително конституционно право.

Получила е средна оценка Мн. Добър 4.44 при максимална 5.00 от анкетите за удовлетвореност на студентите от курса „Упражнения по конституционно право“ за последните десет семестъра.

Разработила е множество авторски учебни материали за курса по „Упражнения конституционно право“, вкл. въпроси, извлечения от практика, таблици, диаграми, схеми и др. за улесняване на обучението на студентите по конституционно право.

Видно от представените документи в конкурса д-р Марчева активно участва в усъвършенстване на програма „Право“ в НБУ. Тя е предложила и разработила нови избираеми курсове - „Административно право на ЕС“ и „Обществени поръчки, концесии и публично-частно партньорство“. Организатор е на общоуниверситетски семинар „Права на човека“ на Нов български университет“, който се провежда от 2016 г. до сега. Съорганизатор и научен секретар е на две национални научни конференции, проведени в НБУ през 2016 г. и 2020 г. През 2020 г. д-р Марчева е основала кръжок „Право и литература“ за студенти от НБУ.

Гл. ас. д-р Деяна Марчева развива своите знания умения в учебната и преподавателската дейност като участва в обучения, свързани с библиотечни и информационни услуги, създаване на списък с публикации в научен електронен архив на НБУ и др.

IV. Административна и обществена дейност

Кандидатът д-р Деяна Марчева има и активна административна и обществена дейност. От 2015 до 2017 г. тя осъществява административна дейност в НБУ като програмен консултант, а след това е член на Програмния съвет на програма „Право“. Участва редовно и в работата на департаментния съвет на департамент „Право“ в НБУ.

Д-р Деяна Марчева е член на съюза на юристите в България и на Международното общество по публично право (International Society of Public Law) ICON-S – International Society of Public Law.

Има и активна дейност като преводач от английски език на конституционна правна литература. Превела е голяма част от публикуваните статии в сб. „Конституционализъм“, София: Агата-А, 2006 г.

През 2017-2018 г. тя е участвала в проект на международната комисия на юристите (International Commission of Jurists), в рамките на който превежда на български език учебни материали за достъпа до правосъдие на децата мигранти.

През 2021 г. д-р Деяна Марчева участва и в международна учебна сесия за адвокати по правата на човека на Women's Human Rights Training Institute.

V. Лични впечатления от кандидата (ако има такива)

Познавам Деяна Марчева от 1997 г., когато тя беше сред най-добрите ми студенти по конституционно право в СУ „Св. Климент Охридски“. Още оттогава тя се отличаваше със задълбочената и прецизната си работа и с трайния си интерес да обсъжда публичноправна проблематика в кръжочни и научноизследователски инициативи.

Като стипендиант в Университета на Оксфорд през 2002 – 2003 г. тя разшири познанията си за правата на жените и за конституционните ценности, след което насочи в тази област и преводаческата си дейност.

След като започна да работи в НБУ д-р Марчева се насочи да изследва социалистическата държава и право и в тази връзка провеждаме събеседвания за известните юристи от това време.

VI. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

С оглед изложеното по-горе смятам, че д-р Деяна Марчева покрива изискванията на нормативната уредба за заемане на академичната длъжност „доцент“. Нейната академична дейност ми дава основание да изразя своята положителна оценка относно кандидатурата ѝ в конкурса. Поради това правя предложение до Научното жури да вземе положително решение и Академичният съвет на НБУ да избере гл. ас. д-р Деяна Димитрова Марчева на академичната длъжност „доцент“ на Нов български университет в професионално направление 3.6. Право (Конституционно право).

15.08.2021 г.

Проф. Георги Близнашки, д.н.